

Toskāna - ne tikai vēsture, vīns un saule, bet arī mežsaimniecība

Māris Liopa, Zemeunvalsts.lv

Toskāna ir viens no pasaulē slavenākajiem galamērķiem, kas tūristus piesaista ar saviem gleznainajiem pakalniem, vēsturiskajām mākslas pilsētām kā Florence un Sjēna, izsmalcināto vīna kultūru, ciprešu alejām un ķiršu dārziem. Tajā pašā laikā šis reģions ir Itālijas mežsaimniecības sirds, jo vairāk nekā puse tā teritorijas ir klāta ar mežiem. Toskānas Apenīnu kalnu grēdas un nacionālie parki kalpo kā lielisks paraugs tādai kalnu apsaimniekošanai, kurā veiksmīgi apvienota dabas aizsardzība, hidroģeoloģisko risku novēršana un mūsdienīga ekosistēmu pakalpojumu attīstība.

Toskāna ir reģions ar lielāko mežu pārklājumu Itālijā – meži aizņem vairāk nekā 1,15 miljonus hektāru, kas ir aptuveni 50,1% no visas reģiona teritorijas. Šī zaļā rota kalpo ne vien kā izcila ainavas sastāvdaļa, bet arī kā aktīvas saimniekošanas un dabas aizsardzības zona.

Mežu vēsture un sugu sastāvs

Cilvēka un meža attiecībām Toskānā ir tūkstošiem gadu sena vēsture, kas aizsākās vēl pirms romiešu laikiem, kad šeit dzīvoja etrusku tauta. Gadsimtu gaitā meži tikuši intensīvi ietekmēti, mijoties lauksaimniecības paplašināšanai, purvu nosusināšanai un mežu atjaunošanai. Koku sugu sastāvs Toskānā ir izteikti daudzveidīgs un sadalās pa reljefa zonām. Apenīnu kalnos dominē dižskābarži, kastaņkoki un baltegles. Īpaši slaveni šeit ir vēsturiskie Kaventīno meži - *Foreste Casentinesi*. Pakalnos un zemienēs izplatītākas ir ozolu sugas, piemēram, tādas kā *Quercus cerris* – *Dienvīdu ozols* un *Quercus pubescens* – Pūkainais ozols. Piekrastes zonā ir sastopamas akmens ozolu - *Quercus ilex* - audzes un Vidusjūras priežu stādījumi - alepas un Toskānas slavenākās priedes *Pino da pinoli* jeb pīnijas, kas vēsturiski stādītas augsnes un lauksaimniecības kultūru aizsardzībai no jūras vējiem.

Īpašumtiesības, pārvaldība un izmantošana

Toskānas mežu apsaimniekošanas modelis ir unikāls ar savu sadrumstalotību un tiesisko regulējumu. Lielākā daļa mežu ir privātie, turklāt īpašumi ir ļoti sadrumstaloti - vidēji vienam īpašniekam pieder ap 5 ha. Aptuveni 110 000 hektāru pieder reģionālajam publiskajam fondam PAFR – *Patrimonio Agricolo Forestale Regionale*, ko dēvē par “meža domēnu”. Vēsturiski un joprojām privātajos mežos dominē atvasu mežu apsaimniekošana jeb *ceduo* malkas un biomasas ieguvei, kas nodrošina ātrākus ienākumus un kalpo vietējam pašpatēriņam. *Ceduo* ir mežaudzes, kas atjaunojušās veģetatīvā ceļā no celma vai sakņu atvasēm, nevis no sēklām. Tāpat meži tiek plaši izmantoti nekoksnes vērtību ieguvei – trifeļu, baravikas, kastaņu vākšanai, medībām un tūrismam.

Mežsaimniecību Toskānā regulē stingri reģionālie noteikumi - Toskānas Mežu likums *LR 39/2000* un tā jaunākie grozījumi. Pašpatēriņa malkas ciršanai bez atsevišķas atļaujas noteikts maksimālais ierobežojums līdz 3000 kvadrātmetrus - 0,3 ha gadā - vienam īpašumam. Tā vietā, lai kontrolētu malkas krautnes tilpumu (itāļi uzskata, ka to grūti pārbaudīt dabā) reģionā tiek kontrolēta meža platība, kurā tiek veikts izcirtums. Šāda veidā iegūtu malku ir stingri aizliegts pārdot – tā paredzēta tikai un vienīgi pašu mājsaimniecības apkurei

Dabas aizsardzības prasības

Mežsaimniecībā liela loma ir vides aizsardzībai, jo īpaši hidroģeoloģiskajai drošībai un nogāžu erozijas un zemes nogruvumu novēršanai. Likumdošana definē "mežus īpašās situācijās" – audzes stāvās nogāzēs, upju krastos, kalnu korēs un 300 metru joslā no jūras, kur saimnieciskā darbība ir maksimāli ierobežota. Toskānā atrodas trīs nacionālie parki un simtiem dabas liegumu, kuros liela daļa mežu tiek atstāti dabiskajai attīstībai un tiek veikts monitorings. Šobrīd aktīvi tiek identificēti un kartēti arī reģiona senie, neskartie meži - *boschi vetusti*.

Darbi un projekti Toskānas mežsaimniecībā

Šobrīd Toskānas mežsaimniecības fokuss ir strauji novirzījies no vienkāršas koksnes ieguves uz pielāgošanos klimata pārmaiņām un ekosistēmu pakalpojumu monetizāciju.

Nesen veiktie tiesību aktu grozījumi oficiāli iekļāva "Paraugmežu" - *Foresta Modello* - jēdzienu reģionālajā pārvaldībā. Tas kalpo kā pārvaldības rīks, kas apvieno privātos un publiskos partnerus ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai, paraugu ņemot no *Montagne Fiorentine Model Forest* pieredzes.

Toskānā aktuāls ir Eiropas fondu atbalstīts projekts *FoCus - Warden Forests*, kas izstrādā operatīvos rīkus Vidusjūras reģionam, lai palīdzētu privātajiem mežu īpašniekiem optimizēt ekosistēmu pakalpojumus un piekļūt ilgtspējas kredītu tirgum.

Apenīnu nacionālajā parkā aktīvi darbojas platforma, kurā meža īpašnieki pārdod ilgtspējas kredītus uzņēmumiem, kas vēlas neitralizēt savu ietekmi, tādējādi gūstot ienākumus no meža saglabāšanas, nevis mežizstrādes.

Toskānā šobrīd tiek īstenoti praktiski pasākumi, lai attīrītu un atjaunotu meža audzes, kas cietušas ekstremālu laikapstākļu dēļ, veicot papildinošus vietējo sugu stādījumus bioloģiskās daudzveidības palielināšanai. Tādi uzņēmumi kā *Montanino Forest Management* Pizas provincē attīsta projektus, kur visa mežizstrādes procesā radusies biomasu tiek pārvērsta bioogļēs nodrošinot ilglaicīgu oglekļa piesaisti, nevis sadedzināta enerģijā.

Vietējā sabiedrība un vides jautājumi

Toskānas sabiedrībā ir vērojama spēcīga polarizācija un augsta līdzdalība vides jautājumos. Vietējie ekoaktīvisti un organizācijas, tādas kā, piemēram, sabiedrības grupas sadarībā ar *Fondo Forestale Italiano*, aktīvi vēršas pret valsts politiku, kas biomasu un malku definē kā atjaunojamo enerģiju, jo ekoaktīvistiem tas rada bažas par mežu pārmērīgu izstrādi peļņas nolūkos. Itālijas sabiedrība arvien vairāk atbalsta mežu pirkšanu ar kolektīvās finansēšanas metodi, lai tos "izglābtu no izciršanas".

Kamēr mežu platības reģionā dabiski palielinās uz pamesto lauksaimniecības zemju rēķina, sabiedrībā un zinātnieku vidū pastāv bažas par "kultūrainavas degradāciju". Tradicionālo kastaņu dārzu un ganību izzušana samazina vēsturisko ainavu mozaīku un tās bioloģisko daudzveidību.

Vietējie iedzīvotāji un tūristi arvien augstāk vērtē mežu sociālo nozīmi. Toskānā tiek veidotas sertificētas "Meža terapijas stacijas", piemēram, *Pian dei Termini* Pistoijā, kas pozicionē mežu kā sabiedrības veselības un labklājības veicināšanas rīku.

Ierobežojumi privātajiem mežu īpašniekiem Toskānā

Toskānas mežu likumdošana un tās noteikumi uzliek stingrus pienākumus privātīpašniekiem. Mērķis ir novērst augsnes eroziju Vidusjūras reģionam raksturīgajās stāvajās nogāzēs.

Kā jau rakstījām iepriekš, Toskānā tikai un vienīgi pašpatēriņam bez saskaņošanas drīkst nocirst ne vairāk kā 0,3 ha gadā vienā īpašumā.

Mežizstrādei platībā no 0,3 līdz 3 hektāriem ir jāiesniedz vienkāršota deklarācija. Platībās, kas pārsniedz 3 hektārus, ir nepieciešams visa meža apsaimniekošanas plāns un oficiāla reģiona atļauja - *autorizzazione*, ko izstrādā sertificēts agronoms vai mežkopis. Lai aizsargātu ligzdojošos putnus un jaunaudzēs, mežizstrāde ir pilnībā aizliegta pavasara un vasaras mēnešos, parasti no aprīļa vidus līdz septembrim, atkarībā no augstuma virs jūras līmeņa.

Vairāk nekā 80% Toskānas mežu atrodas hidrogeoloģiskais aizlieguma zonā. Jebkura darbība, kas var izraisīt zemes nogrūvumus, pat meža ceļa traktora atstātās risas vai koku vilkšana pa zemi, tiek stingri regulēta.

150 metru joslā gar upēm un strautiem, kā arī 300 metru joslā no jūras krasta kailcirtes ir aizliegtas. Šajās zonās atļauta tikai sanitārā izlases cirte.

Pat privātā mežā ir aizliegts bez īpaša pamatojuma cirst vērtīgus un retus kokus, piemēram, tauriņziežu dzimtas kokus vai īves. Savvaļas kastaņkoku audzēšanai pārtikai ir atsevišķi, vieglaki noteikumi.

Investīcijas Toskānas ilgtspējas un oglekļa kredītos

Toskāna kopā ar kaimiņu reģionu Emīliju-Romanju ir kļuvusi par pionieri brīvprātīgajā oglekļa un ekosistēmu pakalpojumu tirgū Itālijā. Šeit neinvestē "anonīmos koku stādījumos", bet gan reālu, esošu mežu saglabāšanā un pielāgošanā.

Apenīnu nacionālā parka platforma - *Crediti di Sostenibilità* - ir valsts atzīta un strukturēta sistēma Toskānas-Emīlijas Apenīnu biosfēras rezervātā. Investori pērk "ilgtspējas kredītus". 1 kredīts atbilst ne tikai 1 tonnai piesaistītā CO₂, ieguvumam bioloģiskajai daudzveidībai un ūdens aizsardzībai kalnu reģionos.

FoCus - Warden Forests projekts, savukārt, palīdz privātajiem mežu īpašniekiem apvienoties kooperatīvos, lai sertificētu savus mežus pēc FSC vai PEFC standartiem. Investori var tieši finansēt šos kooperatīvus, pretī saņemot sertificētus oglekļa kredītus.

Uzņēmumi parasti pērk šos kredītus savas CO₂ pēdas neitralizēšanai pienākuma vai mārketinga nolūkos, jo pircējs var precīzi norādīt, kuru Toskānas meža hektāru viņš ir palīdzējis saglabāt. Nauda netiek izmantota koku stādīšanai. Tā nonāk tieši vietējam Toskānas meža īpašniekam, kurš apņemas pārvērst atvasu mežu – *ceduo* – par pieaugušu mežu jeb *fustaia*. Tas nozīmē ļaut kokiem izaugt lieliem un veciem, nevis tos nocirst malkai ik pēc 15 - 20 gadiem. Tādējādi ogleklis mežā paliek ieslēgts uz gadsimtiem.

Īpašniekam ir pienākums attīrīt pamežu no sausajiem zariem, lai novērstu postošos Vidusjūras piekrastes ugunsgrēkus.

Toskānas vietējie ilgtspējas kredīti ir dārgāki nekā globālie. To cena parasti svārstās no 30 līdz 50 EUR par vienu kredītu (tonnu CO₂), jo tajā ir iekļauts augsts sociālais un bioloģiskās daudzveidības komponents - *Premium Credits*, kas sniedz tiešu labumu Eiropas reģiona dabai.

Itālijas un Toskānas reģionālā politika piedāvā divu veidu atbalsta mehānismus. Tie ir nodokļu atvieglojumi meža īpašniekiem un investoriem, kā arī tiešie Eiropas Savienības un reģionālos fondi, kas sedz pat līdz 100% no mežsaimniecības izmaksām.

Nodokļu atvieglojumi

Nodokļu atvieglojumi ir vērsti uz to, lai meža uzturēšana un ilgtspējīga apsaimniekošana privātpersonām un uzņēmumiem būtu finansiāli izdevīgāka nekā meža nociršana. Meža zemes Toskānā ir pilnībā atbrīvotas no ikgadējā pašvaldības nekustamā īpašuma nodokļa, ja tās ir klasificētas kā neapbūvējama meža vai lauksaimniecības zeme un atrodas kalnu vai pakalnu apvidos, kas attiecas uz lielāko daļu Toskānas mežu. Tradicionāli apsaimniekotie kastaņu dārzi un ražojošās mežaudzes bauda

īpašu nodokļu statusu, kur nodoklis tiek aprēķināts tikai no minimālā kadastrālā ienākuma, nevis reālās tirgus vērtības.

Uzņēmumi un privātpersonas, kas investē līdzekļus meža apsaimniekošanas plānu izstrādē vai meža kvalitātes uzlabošanā, var piemērot 30% nodokļu atlaidi savam ienākuma nodoklim. Šis atvieglojums attiecas uz ne-produktīvām investīcijām, kuru mērķis ir bioloģiskās daudzveidības un augsnes aizsardzība. Ja investīcija tiek veikta kā ziedojums reģistrētām vides organizācijām – tādām kā jau pieminētā, *Fondo Forestale Italiano*, Itālijas nodokļu maksātāji var norakstīt šo ziedojumu summu no saviem nodokļiem vai samazināt apliekamo ienākumu bāzi. Slēdzot ilgtermiņa līgumus par meža apsaimniekošanas tiesībām, valsts piemēro samazinātu reģistrācijas nodokļa likmi 9% apmērā parastā 15% vietā.

Finansiālais atbalsts un granti

Toskānas reģions caur Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai (ELFLA / FEASR) regulāri izsludina apjomīgus projektus mežu īpašniekiem. Saskaņā ar nesen izplatītajiem Toskānas reģiona uzaicinājumiem, meža īpašnieki var pieteikties finansējumam, kas 100% apmērā sedz izmaksas meža ugunsgrēku preventīvajiem pasākumiem, pameža tīrīšanai un aizsargjoslu izveidei. Ja lauksaimniecības zeme tiek transformēta par mežu, īpašnieks saņem ikgadēju maksājumu par hektāru līdz pat 10 gadiem. Šis maksājums kompensē negūtos lauksaimniecības ienākumus un sedz jaunaudžu uzturēšanas izmaksas. Vietējiem mežsaimniecības kooperatīviem un īpašniekiem tiek arī piešķirti granti no 50% līdz pat 100% ilgtspējīgas tehnikas iegādei un meža ceļu sakārtošanai, lai mazinātu erozijas riskus stāvajās nogāzēs. Aktīvajā Toskānas lauku attīstības programmā īpašniekiem ir pieejami speciāli maksājumi par vietējo meža koku sugu - reto ozolu vai balteglu varietāšu - aizsardzību un attīstību.

Ienākumi no oglekļa un ilgtspējas kredītiem

Šis nav nodokļu atvieglojums tiešā veidā, bet gan jauns peļņas gūšanas mehānisms, ko atvieglo valsts regulējums. Ar Itālijas

Lauksaimniecības un mežsaimniecības ministrijas izveidoto Nacionālo brīvprātīgo oglekļa kredītu reģistru, meža īpašnieks var oficiāli sertificēt sava meža papildu CO₂ piesaisti. Pārdodot šos *Premium* kredītus uzņēmumiem vietējā tirgū, meža īpašnieks saņem tiešas investīcijas, kuras valsts neapliek ar augstiem ražošanas nodokļiem, jo tās tiek klasificētas kā vides uzlabošanas darbības.

Meža terapijas takas un kastaņu audzes

Toskāna ir viena no pirmajām vietām Eiropā, kas meža sniegtos labumus veselībai kā ekosistēmu pakalpojumus ir pārvērtusi sertificētā tūrisma produktā.

Sadarbībā ar Itālijas Nacionālo pētniecības padomi un Itālijas Alpu klubu, Toskānā ir izveidotas zinātniski verificētas meža takas. Šajās takās koku izdalītie fitoncīdi un gaiss uzrāda visaugstāko terapeitisko efektu stresa mazināšanai, piesaistot ekotūristus, kuri meklē t.s. "labsajūtas ceļojumus".

Le Strade Castagne ir senie kastaņu meži, kas kādreiz nodrošināja vietējo iedzīvotāju izdzīvošanu ar "koku maizi" jeb kastaņu miltiem, šodien ir populāri kultūras tūrisma maršruti. Rudenī, kastaņu vākšanas laikā, tādos rajonos kā *Amiata* kalna apkārtnē un *Garfagnana*, mežsaimnieki piedāvā tūristiem piedalīties ražas novākšanā, apmeklēt vēsturiskās koka žāvētavas un baudīt vietējo virtuvi, tādejādi tieši integrējot tūristu naudu vietējā meža ekonomikā.

Toskānas ozolu un dižskābaržu meži slēpj pasaulē dārgākās sēnes – baltās trifeles - *Tartufo bianco*. Tūristu piesaiste trifelu meklēšanā kopā ar vietējiem mežkopjiem un īpaši apmācītiem suņiem ir kļuvusi par augsta līmeņa nišas tūrismu, kas izglīto sabiedrību par mežu saglabāšanas nozīmi.

Apenīnu ciematu ekonomiskās aktivitātes

Toskānas kalnu apvidos - *Casentino*, *Lunigiana* un *Garfagnana* - mežsaimniecība nav tikai mežizstrāde, bet gan instruments, lai novērstu ciematu izmiršanu un uzturētu kalnu teritoriju dzīvotspēju. Daudzi kalnu ciemati ir izveidojuši vietējos mežsaimniecības

kooperatīvus, kas nodarbina iedzīvotājus. Mežu kopšanas procesā iegūtā koksnes biomasa un malka netiek eksportēta, bet gan izmantota ciematu centralizētajās siltumapgādes sistēmās. Tas nodrošina enerģētisko neatkarību no fosilajiem resursiem un rada pastāvīgas darba vietas kalnos.

Kalnu ciemati specializējas augstas pievienotās vērtības koksnes produktu ražošanā. Piemēram, *Casentino* reģiona baltegles koksne jau gadsimtiem tiek izmantota vēsturisko ēku, arī Florences katedrāļu, restaurācijā un augstvērtīgu mēbeļu ražošanā. Vietējie amatnieki izmanto reģionālo PEFC sertifikāciju, lai pārdotu savus izstrādājumus kā ilgtspējīgus dizaina priekšmetus.

Lai pārvaldītu sīkos, sadrumstalotos privātos mežus, kalnu ciematu iedzīvotāji apvienojas kopienu pārvaldības modeļos. Kā piemērs ir *Foresta Modello delle Montagne Fiorentine*, kur vietējie zemnieki, tūrisma gidi, pašvaldību un meža darbinieki kopīgi lemj par teritorijas attīstību. Tas palīdz kalnu ciematiem piesaistīt Eiropas Savienības fondu līdzekļus infrastruktūras sakārtošanai un tūrisma taku uzturēšanai, rosinot cerību, ka vietējais dzīvesveids un kultūra neizzudīs.

Avoti: Itālijas vides, meža un lauksaimniecības informācijas vietnes